

# Per il dretg dals pievels a la libertad

## 580 spirituals bascs scrivon al papa

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Gist avant la visita da papa Gion Paul II a Madrid han 530 spirituals bascs surdà per el ina brev collectiva a la nunziatura.** In mais avant las elecziuns communalas bascas (25 da matg 2003) han els fatg attent a la tensiun tranter lur pievel e sia regenza, che pretendan dapli autonomia, e las autoritads civilas ed ecclesiasticas de Madrid, che mussan fitg pauc enclieg per lezzas aspiraziuns. La brev dals spirituals fa endament la tragedia da Spagna en il 20avel secul.

### Ina naziun da «nursas nairas»

Gia en l'indeschavel tschientaner ha in poet popular francofon mussà ina totala mancanza da chapientscha envers ils Bascos. L'epos enconuschà sco «Chanson de Roland» raquinta la mort eroica dal nev da Carl il grond en in cumbat encounter ils «Saracens» en ina chavorgia da las Pireneas dal vest. Lezza battaglia hai dà vairamain 778; quels che han attatgà là l'armada francofa n'eran dentant betg Arabs u Berbs musulmans, mabain Bascos pajauns, pia indigens. Per il poet gnivan be «Saracens» da l'Andalusia en dumonda cur che cristians davan encounter inimis en las Pireneas. Ils Bascos eran pia las «nursas nairas» da la regiun, segir era pervi da lur vierva tut atgna; da tuts linguatgs da l'Europa a vest da l'Ungharia è il basc l'unic che na fa part da nagina famiglia indogermana. Lur valladas èn vegnidas evangelisadas pir en ils davos seculs medievals. Era sco cristians han ils Bascos defais lur «dretg vegl» cun attaschadad. La Spagna l'ha abolì 1876: «La lescha ha introduci la recrutaziun militar, ina taglia territoriala, taxas da minieras e da sal ed il diever dal palpiri bullà» (1). A lezza provocaziun ha respondi 1895 la fundaziun da la Partida naziunala basca (PNB) cun la devisa: «Dieu ed il dretg vegl». Il manual dal bascolog tudestg Michael Kasper (2) guida a chapir ils fatgs dal 20avel tschientaner. Las elecziuns parlamentaras spagnolas da favrer 1936 han manà ina vieuta decisiva. En ils trais pajais bascos Araba, Bizkaia e Gipuzkoa ha il PNB guadagnà 9 da 18 mandats, encounter 7 per la coaliziun sanestra che ha survegni in total da 277 mandats encounter 132 per la dretga. Da fanadur han bleras unitads da l'armada, t. a. en l'Araba, sa revoltadas encounter la regenza; da settember han ils rebels conquistà la Gipuzkoa. «I han imponì multas fitg autas al diever dal linguatg basc ed ars tuts cudeschs bascos ord bibliotecas publicas e privatas» (p. 155). Dentant ha il parlament spagnol approvà l'autonomia da l'Euzkadi sco l'unioniun dals trais pajais; en la part anc libra, pia la Biskaia ed ina sdrima da Gipuzkoa, ha sa furmada ina regenza da coaliziun. L'Euzkadi liber «era durant la guerra l'unica part da la Spagna republicana regida d'ina partida catolica da la classa mesauna burgaisa, cun ina maioritad catolica pratiganta.

Là n'han ins ars nagina baselgia, sco en autras parts da Spagna; las baselgias restavan avertas per la messa» (p. 157).

### Spagnols cuntracor

1937 han ils rebels conquistà era l'Euzkadi liber, lur il rest da Spagna. Lur manader Francisco Franco Bahamonde (1892–1975) ha regì il pajais sco dictatur enfin a sia mort. El ha bullà l'Euzkadi, «nursas naira» da la cristianadad spagnola, sco «provinzas tradituras» e scumandà il diever dal basc tar las autoritads ed en la publicitad. «En ils intschess bascofonos instruv'ins be per spagnol (...). En ils onns tschuncanta ha il reschim mussà in pau toleranza envers il basc; differentas revistas han pudì cumparair en lez linguatg, grazia a la protezzion ecclesiastica. La basa rurala da la Baselia catolica aveva adina simpatisa cun la cultura basca e possedevas varsaquants spazis libers aifer il reschim. L'entschatta dals onns tschuncanta, grazia a la Baselia catolica èn naschidas era las emprimas scolas cun instruziun en linguatg basc» (p. 170). Ma suenter la mort dal dictatur e la reintegrazion da la monarchia abolida 1931 èn ils Bascos restads las «nursas nairas» da Spagna. «Ils 31 d'october 1978 ha il parlament spagnol approvà il project da constituziun. Patriots bascos na pudevan acceptar plis artitgels, cunzunt il segund che tunava: 'La constituziun sa basa sin l'unitad indissolvibla da la naziun spagnola, patria cuminaivla ed indivisibla da tuts Spagnols'. Il project na preveseva betg da schoglier la dumonda da las autonomias a moda federala, mabain en senn regiunalist (...). Il PNB pretendeva ch'ins integreschia la pussaivladad da sa statgar dal stadi e midar ils cunfins da l'Euzkadi, (...) sco er in dretg da veto per decisiuns statalas, en il senn dal 'dretg vegl' (...). Il parlament n'era betg pront da conceder quai; il PNB ha pia chapì ch'ins refusava da renconuscher ils dretgs istorics dals Bascos (...). La votaziun ha gi lieu ils 6 da december (...). Ina gronda maioritad da la populaziun spagnola ha acceptà la constituziun, ma l'Euzkadi l'ha refusada, cunzunt la populaziun da Gipuzkoa (be 27,8% 'geas') e Bizkaia (30,9%); il resultat da l'Araba (42,8%) n'era betg uschè cler (...). Ils Bascos avevan refusà la constituziun, ma lur appartegnientscha nungiavischada al stadi spagnol als suttamenteva a sias leschas» (pp. 186–187). 1995 han ins publicitg ina retschertga «basada sin la dumonda sch'ins sa sentia Basc u Spagnol: 35% 'Basc', 11% 'pli Basc che Spagnol', 28% 'gist tuttina Basc e Spagnol', 4% 'pli Spagnol che Basc', 16% 'Spagnol'» (p. 208, nota 78).

### La bilinguitad vegn promovida

La constituziun lubescha tuttina a l'Euzkadi da sa dar in parlament ed ina regenza e da promover ses linguatg: «Oz datti ina televisiun basca, 'Euzkal Telebista', cun in emettur per basc ed in per spagnol, sco era blers emetturs da radio

(...). Il linguatg da standard elavurà dapì 1964 ha superà la gronda divisiun dialectala almain en las medias. Quai pussibilitescha publicaziuns; (...) 1992 èn cumparids 980 cudeschs bascos. La mira principala da la politica culturala è l'uscheditg 'restabiliment' dal basc; i na sa tracta betg da supprimer il spagnol, (...) mabain da promover la bilinguitad (...). Oz datti quatter sorts da scolas en l'Euzkadi: 'D' (instruziun basca cun spagnol sco rom), 'B' (bilingua), 'A' (instruziun spagnola cun basc sco rom) e 'X' (monolingua spagnola, fitg rara) (...). En blers menaschis e cunzunt en il servetsch public pretend'ins ch'il persunal sappia basc (...). La proporziun d'uffants bilings tranter 5 e 14 onns è sa dublegiada da 1981 (19,7%) a 1991 (38,7%) (...). Il basc sa restabilescha plaun a plaun suenter sia suppressiun seculara. Il resultat il pli relevant è forsa ch'il basc, resguardà antruras sco linguatg da purs e pestgaders, ha uss in meglier num en la societad. La gronda maioritad da la populaziun, era da quella che na discorra betg basc, beneventa la promoziun da lez linguatg. Ils plis geniturs giavischan che lur uffants emprendian basc» (pp. 206–208).

### Schoglier il conflict a moda evangelica

En noss 21avel tschientaner n'han ils Bascos dentant betg renuncià a pretender lur 'dretg vegl'. Il stadi spagnol n'ha anc betg transferì tuttas quellas cumpetenzas che la constituziun basca da 1979 dat a l'Euzkadi. Ils 25 d'october 2001 ha Juan José Ibarretxe, president da la regenza basca, proponì a Madrid in patg politic nov basà sin «il dretg dal pievel basc da vegnir consultà per decider libramain e democraticamain da ses destin, sin la renovaziun da la repartiziun da las cumpetenzas (...) e che pussibileschia ina represchentaziun da l'Euzkadi tar l'Uniun europeica» (3). L'emprim minister José María Aznar ha replitgà en in discurs pronunzià a Toledo, nummond lezzas propostas «l'expressiun d'in fanatissim fundamentalist e tschorv». Ils 23 d'avrigl 2003, en vista da questa situaziun senza midar, han 530 spirituals bascos surdà lur brev a la nunziatura. Quest document è gist vegnì publicitg (4). Ils auturs punctueschan: «Noss pievel patescha da savair ch'il motiv principal, la ragisch la pli profunda da ses problems politics (...) è che noss dretgs da cuminanza n'èn betg renconuschids (...). Dentant cartainsa ch'ins possia schoglier lez conflict a moda umana ed evangelica, sco che noss uestgts han giavischà bleras giadas, cun dialogar e tractar, respectond l'expressiun da tuttas opziuns (...) e cunzunt realisond la decisiun libra dal pievel senza squitsch e restricziun nundemocratica. Uschia ha Voss antecessur papa Paul VI ditg da Nadal 1974 als cardinals: 'Uscheditg ch'ins na renconuscha e n'applitgescha betg duidamain ils dretgs da tuts pievels, t. a. quels d'autodetermi-

naziun ed independenza, na po quai dar nagina pasch autentica e stabla'. Ans basond sin nossa experienza pastorala, manegjainsa che la conciliaziun e pasch pretendan a moda decisiva ch'ins renconuschia il dretg da noss pievel d'exister en ina furma politica expressa democraticamain (...). I'ns displascha zunt che la davosa instruziun pastorala da la Conferenza episcopala spagnola (CES), malgrad bleras vuschs negativas, definescha ils postulats d'ina maioritad basca, conscianta d'esser ina naziun e che pretenda ses drets umans per persunas e da cuminanza, sco sche quai fiss in naziunallissem totalitar, terrorist ed absolutist. Nus condemnain mintga terrorissem.»

### Cardinal Etchegaray: «Mussar giudizi e curaschi»

Ils auturs fan lur endament ils fatgs tragics dal 20avel tschientaner, «la rebelliun militar e guerra tranter fragliuns che la Baselia catolica ha benedì sco cruschada e che ha manà a la dictatura da Franco. I'ns displascha che la CES na menziuna e na condemna betg sut l'aspect moral quel naziunallissem extrem che supprimeva la lingua e cultura basca (...). Nus aspirain ad ina pasch en convivenza aifer la varietad sociala, cun il respect total da la libertad da persunas e pievels (...). Nossa situaziun è vegnida mendra en ils davos onns pervi da la violaziun da dretgs umans fundamentals, cun morts, torturas, attentats, repressalias e smanatschas (...). Cardinal Roger Etchegaray, visitond sia terra natala basca, ha ditg: 'Il pievel basc ha patì avunda. Empè da violenza basegna ins dialog. Ils politichers duain mussar giudizi e curaschi' (...). Nus admirain la perditga evangelica da Vossa Sontgadad cur che Vus rugais per pardun areguard las grevas ingiustias da la baselia en il passà. I fiss bun sche Vossa Sontgadad stimulass la CES a rugar per pardun areguard sia cumplicitad en la guerra civila ed en il reschim che ha violà ils dretgs umans.» Uschia il coc da la brev dals spirituals bascos. Sia publicaziun fa pensar ch'ella n'haja betg operà en il senn dals auturs. Las elecziuns communalas dals 25 da matg vegnan a mussar co ch'il pievel da l'Euzkadi (2 milliuns olmas) reagescha.

1) Jacques Allières, *Les Basques*. Paris (PUF) 1977, p. 45.

2) Michael Kasper, *Baskische Geschichte in Grundzügen*. Darmstadt (Wissenschaftliche Buchgesellschaft) 1997.

3) Ibarretxe: *dépasser le statut d'autonomie, aller vers la souveraineté*, en: «Enbata», 1. da november 2001, p. 5. Adressa: 3 rue des Cordeliers, F-64100 Baiona/Bayonne. Fax: 0033 5 59 46 11 09. Posta electronica: enbata@club-internet.fr

4) 530 prêtres basques artisans de paix, en: «Enbata», 8 da matg 2003 (sco nota 3), pp. 4–5.